

ธุรกิจชุมชน : บทบาทของสหกรณ์

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุเทพ พันประสิทธิ์

ปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีการแข่งขันกันทางด้านเศรษฐกิจสูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ทุกภูมิภาคต่างก็ใช้แนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยมสร้างความ มั่นคงและเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจให้กับประเทศชาติ ประเทศที่มีความได้เปรียบทางเทคโนโลยีสื่อสารสามารถใช้ความเร็วของข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีที่เหนือกว่าสร้างความได้เปรียบและบังคับด้วยกฎเกณฑ์ ของตลาดแข่งขันสมบูรณ์ที่มีการค้าเสรี และการเงินเสรี ล่อหลอกให้ประเทศด้อยพัฒนาเชื่อในความศิวิไลซ์หลงไหลลืมหูลืมตาไปตามกระแส การเปลี่ยนแปลงของโลก บางประเทศ ที่ปรับตัวไม่เท่าทันก็เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ดังที่ปรากฏอยู่ในภูมิภาคเอเชีย ลาตินอเมริกาและรัสเซีย ท่ามกลางความผันผวนของเศรษฐกิจโลกทุกครั้งที่สหกรณ์ยังคงเป็นองค์กรธุรกิจชุมชนที่ทั่วโลกยอมรับว่ามีบทบาทสำคัญ ทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะวิธีการสหกรณ์เป็นแนวทางที่ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้น ทั้งการผลิต การบริโภค การออม การลงทุน และที่สำคัญอย่างยิ่งที่ระบบเศรษฐกิจ ทุนนิยมทำไม่ได้ก็คือสหกรณ์เป็นสถาบันทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมในสังคม และยังกระจายโอกาสให้กับชุมชนในการประกอบอาชีพต่าง ๆ มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นกระจายไปมาสู่ระบบสหกรณ์เท่าที่ควรจะเป็นนั้นเพราะอาจเป็นเหตุผลทางการเมือง กล่าวคือกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้รับ สัดส่วนของเงินน้อยกว่ากระทรวงมหาดไทย¹ แต่ก็ดีใจที่ราชการยังคงใช้แนวคิดในการ ส่งเสริมการผลิตผสมผสานจากครัวเรือนเกษตรและรวมกลุ่มทำธุรกิจชุมชน ซึ่งก็คือธุรกิจของชุมชน คนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ถือว่าเป็นเครื่องมือ สำคัญในการพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

การส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักคิดรู้จักทำธุรกิจและหรือธุรกิจชุมชน เป็นการส่งเสริมให้เขามีโอกาสเรียนรู้วิถีจัดการธุรกิจ การทำงานร่วมกันเพื่อตนเอง และเพื่อส่วนรวม รวมทั้งได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันตลอดจนการจำหน่ายจ่ายแจกผลประโยชน์เพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม การเรียนรู้ผ่านกระบวนการธุรกิจชุมชนย่อมทำให้ชาวบ้านและ ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม และเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นธุรกิจชุมชนจึงนับว่าเป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาคนและชุมชน ซึ่งนอกจากมีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สหกรณ์ ยังเป็นสถาบันทางสังคมที่ทำให้เกิด

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต : ศศ.ม. (เศรษฐศาสตร์สหกรณ์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

¹พิจารณาจากมาตรการเพิ่มการใช้จ่ายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของโครงการ MIYAZAWA PLAN

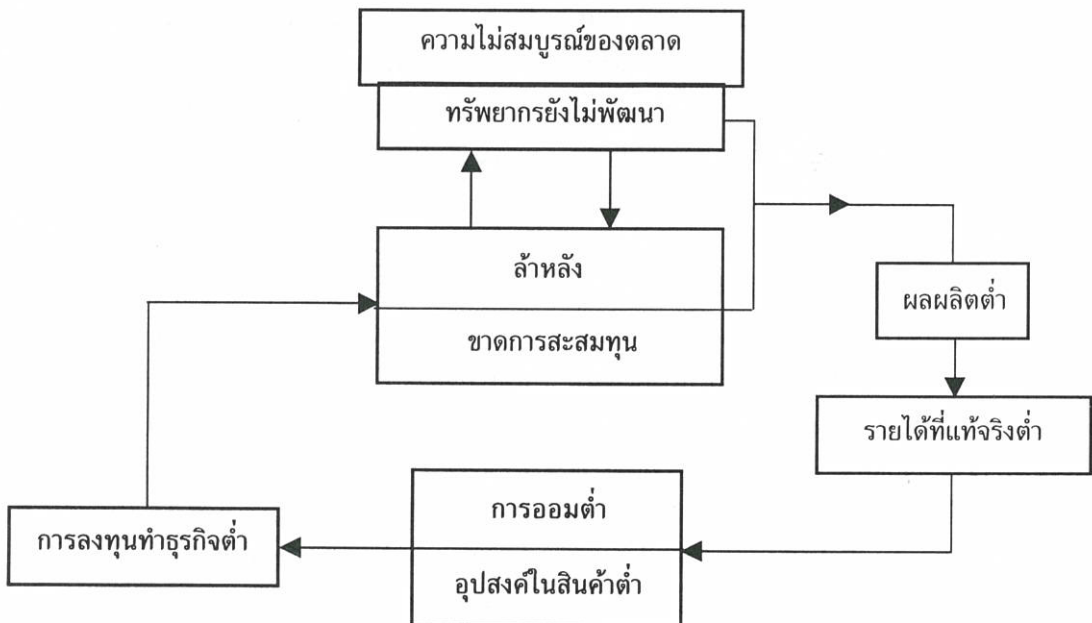
ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันประกอบอาชีพช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ขจัดความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน (Self Benefit) ตรงกับหลักของศาสนาที่สอนให้คน ระวังความโลภ รวมทั้งหลักของสหกรณ์ก็คือหลักของการบริหารการจัดการตามการปกครองประชาธิปไตย สหกรณ์จึงเป็นองค์กรของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

ชุมชนและธุรกิจชุมชนเป็นความหวังที่สำคัญในการกอบกู้เศรษฐกิจของประเทศ หลายฝ่ายหลายกระทรวงแย่งกันทำงานเศรษฐกิจ ชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองในภาวะที่รัฐบาลและเอกชนขาดงบประมาณ ธุรกิจชุมชนจึงอยู่ในแนวคิวยามยากไร้ เป็นทางออกของการแก้ปัญหาการว่างงานของแรงงานจากภาคอุตสาหกรรมที่ล่มสลาย เช่น ข้าวปลาอาหารและผลิตภัณฑ์ส่งออกของภาคเกษตรที่ช่วยพยุงภาวะเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ไม่ให้ผลิตภัณฑ์ประชาชาติติดลบ (GDP ขยายตัว-0.6) แม้แต่ความหวังที่จะฟื้นตัวในไตรมาสสุดท้ายของ

ปี 2542 รัฐบาลยังใช้ภาคธุรกิจชุมชนเป็นกลุ่มเป้าหมายของการกระจายรายได้และการจ้างงานตามโครงการเงินกู้มีयाว่า แต่ค่าเสียโอกาสเงินทุนดังกล่าวมิได้เป็นของชุมชนเท่านั้นแล้วยังส่งผลต่อการเสริมสร้างสมรรถนะและความเข้มแข็งของชุมชนอีกด้วย

ธุรกิจชุมชนไม่ใช่วิธีการหรือกระบวนการใหม่ในยุคที่ประเทศประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ สำหรับประเทศไทยมีการรวมกลุ่มทำธุรกิจชุมชนมาก่อนแล้วหลังจากที่ทุนนิยมได้แพร่ขยายอิทธิพลเข้ามาในประเทศไทยในช่วงหลังสัญญาเบาริง ประเทศของเราไม่มีพลังทางเศรษฐกิจที่สามารถจะต่อสู้อิทธิพล หรือแม้แต่จะคุ้มครองการผลิตของประเทศ ประเทศไทยจึงถูกครอบงำแนวคิดเศรษฐกิจด้วยลัทธิทุนนิยมส่งเสริมให้เกิดการผูกขาดสินค้าและบริการหลายชนิดโดยเฉพาะผลิตผลทางการเกษตร จนเกิดวัฏจักรแห่งความยากจน (Vicious Circle)

ดังรูปที่ 1

เราจะหลุดพ้น (Take off) ความยากจน ได้อย่างไรตัวตลาดยังมีการผูกขาดอยู่หลายจุด รัฐบาลในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 จึงได้ตั้ง สหกรณ์ขึ้นในประเทศไทย เริ่มต้นด้วยการทดลองจัดตั้ง สหกรณ์ประเภท 1 หาทุนขึ้นในปี พ.ศ. 2449 ที่อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ใช้ชื่อว่าสหกรณ์วัดจันทร์มีสมาชิก เมื่อเริ่มแรก 16 คน กู้เงินจากธนาคารไทยพาณิชย์ มาเป็นทุนดำเนินงาน มีกระทรวงการคลังค้ำประกัน จำนวน 3,000 บาท การดำเนินงานปรากฏว่าประสบความสำเร็จรัฐบาลจึงได้ขยายกิจการสหกรณ์ไปยังจังหวัดอื่นๆ โดยระยะแรกๆ ขยายไป ในจังหวัดลพบุรีและต่อมาได้ขยายไป จังหวัดอยุธยา และขยายมากในช่วงปี พ.ศ. 2471-2497 รัฐบาล ในช่วงนั้นมีแนวคิดไม่สอดคล้องกับลัทธิทุนนิยมศูนย์กลาง แต่มีแนวคิดสอดคล้องกับลัทธิสหกรณ์ นอกจากนั้นหลังจากทดลองใช้ขบวนการสหกรณ์ดำเนินธุรกิจชุมชนแล้วพบว่าสหกรณ์สามารถดำเนินการได้ในประเทศไทย อย่างแน่นอน จึงได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ และจัดหาทุนมากขึ้น จึงทำให้กิจการของสหกรณ์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในช่วงหลังปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลของคณะราษฎรมีนโยบายที่จะขยายส่งเสริมสหกรณ์ให้กว้างขึ้น จึงได้ตั้งสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ขึ้นอีก เช่น ร้านสหกรณ์หรือสหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ชายข้าว และสหกรณ์นิคม เป็นต้น แต่ในช่วงปี พ.ศ. 2549 - 2510 การขยายตัวของสหกรณ์มีอัตราการลดลงในแต่ละปีสหกรณ์มีจำนวนสหกรณ์เพิ่มขึ้นน้อยมากหรือไม่เพิ่มเลย เพราะนโยบายของรัฐบาลในช่วงนั้นเริ่มหันไปใช้แนวคิด ของทุนนิยมผสมกับสังคมนิยม โดยเริ่มมีการจัดตั้งธุรกิจ ที่เป็นของรัฐซึ่งเรียกว่า รัฐวิสาหกิจและในช่วงปี พ.ศ. 2503 มีการทำรัฐประหารมีรัฐบาลชุดใหม่ซึ่งไม่มีบุคคลสำคัญในคณะราษฎรร่วมคณะ รัฐบาลประเทศไทยจึงกลับไปใช้

แนวคิดทุนนิยม ด้อยพัฒนา บริหารจัดการเศรษฐกิจของประเทศ โดยการขายทรัพย์สินแล้ว ป่าไม้ ให้กับทุนนิยมข้ามชาติ หลังจากนั้น สหกรณ์ก็ถูกละเลยจนถึงปัจจุบัน แต่สหกรณ์ก็ได้สูญสลายหรือล้มละลายไป เพราะหลักการของ สหกรณ์เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทางด้าน เศรษฐกิจและเป็นประโยชน์ต่อระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงมีการพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเศรษฐกิจ เริ่มถดถอยในปี พ.ศ. 2537 จนกระทั่งเศรษฐกิจ ตกต่ำในปี พ.ศ. 2540 สหกรณ์กลับมีบทบาทโดดเด่น ขึ้นมาอีกพิจารณาภาพและตารางพบว่าสถานภาพของ สหกรณ์ในประเทศไทยสวนกระแสกับเศรษฐกิจกระแสหลักที่มีธุรกิจต้องล้มละลายหนี้สินมากมายขยายกิจการประណอมหนี้ แต่ธุรกิจของสหกรณ์กลับดีมีเสถียรภาพมีความยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับสหกรณ์

โดยทั่วไปคำว่าสหกรณ์ (Cooperative) แปลว่า การทำงานร่วมกัน แต่ถ้าจะให้ความหมายในเชิงวิชาการแล้วสหกรณ์จะหมายถึง การร่วมกันทำงานของประชาชนในสังคมหนึ่งๆ ด้วยความสมัครใจ โดยใช้หลักความเสมอภาค เพื่อขจัดการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนกลางในด้านต่างๆ ยกระดับความเป็นอยู่คุณภาพชีวิตของตนและสังคมให้ดีขึ้น²

หลักการสหกรณ์

หลักการสหกรณ์ที่ใช้เป็นแนวทางสำหรับสหกรณ์ต่างๆ ในการทำคุณค่าของสหกรณ์ไปสู่การปฏิบัติ นั้น เป็นหลักที่กำหนดตามองค์การสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Alliance) ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2538 โดยสมัชชาสหกรณ์ระหว่างประเทศ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และมีสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย เป็นสมาชิกในองค์กรนี้ด้วย²

¹ดารณี เชนออลล์, เศรษฐศาสตร์สหกรณ์ 1 หน้า 163

²ดารณี เชนออลล์, เศรษฐศาสตร์สหกรณ์ 1, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530 หน้า 1

ปัจจุบันหลักสหกรณ์มี 7 ประการ ได้แก่

หลักการที่ 1 การเปิดรับสมาชิกทั่วไปตามความสมัครใจ

1st Principle : Voluntary and Open Membership

สหกรณ์เป็นองค์การแห่งความสมัครใจเปิดรับบุคคลทั่วไปที่สามารถใช้บริการสหกรณ์ได้ และเต็มใจจะรับผิดชอบในฐานะสมาชิกเข้าเป็นสมาชิก โดยปราศจากการกีดกันทางเพศ ฐานะทางสังคม เชื้อชาติ การเมืองหรือศาสนา

หลักการที่ 2 การควบคุมโดยสมาชิกตามแนวทางประชาธิปไตย

2nd Principle : Democratic Member Control

สหกรณ์เป็นองค์การประชาธิปไตยที่มีการควบคุมโดยสมาชิกซึ่งมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ บุรุษและสตรีที่ได้รับการเลือกตั้งจากที่ประชุมใหญ่ให้เป็นตัวแทนสมาชิกต้องรับผิดชอบต่อสมาชิกในสหกรณ์ชั้นปฐม สมาชิกมีสิทธิในการออกเสียงเท่าเทียมกัน (One Man One Vote) สำหรับสหกรณ์ในระดับอื่น ๆ ก็ดำเนินการตามแนวประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน

หลักการที่ 3 การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจโดยสมาชิก

3rd Principle : Member Economic Participation

สมาชิกมีส่วนร่วมในการลงทุน (ถือหุ้น) ในสหกรณ์ของตนอย่างเสมอภาคกัน และมีส่วนร่วมในการควบคุมการใช้เงินทุนของสหกรณ์ตามแนวทางประชาธิปไตย เงินของสหกรณ์อย่างน้อยส่วนหนึ่งเป็นสินทรัพย์ส่วนรวมของสหกรณ์ โดยปกติสมาชิกจะได้รับผลตอบแทนเป็นร้อยละของทุนเรือนหุ้นที่ตนเองมีอยู่ในอัตราที่แบ่งจากการมีกำไรของสหกรณ์แต่ละแห่ง และสามารถจัดสรร เงินส่วนเกินของสหกรณ์เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใด อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างดังนี้ คือ

(1) เพื่อพัฒนาสหกรณ์

(2) เพื่อเป็นผลตอบแทนแก่สมาชิกเป็นผลเฉลี่ยคืน ตามปริมาณธุรกิจที่สมาชิกทำกับสหกรณ์

(3) เพื่อสนับสนุนกิจกรรมหรือเป็นสวัสดิการแก่สมาชิกและสังคมตามที่สมาชิกเห็นชอบ

หลักการที่ 4 มีการปกครองตนเองและ อิสระ

4th Principle : Autonomy and Independence

สหกรณ์เป็นองค์การที่พึ่งพาตนเองและปกครองตนเอง โดยมีการควบคุมจากมวลสมาชิก หากสหกรณ์จะต้องมีข้อตกลงผูกพันกับองค์การใด ซึ่งรวมถึงหน่วยงานของ รัฐบาลหรือจะต้องมีข้อตกลงผูกพันกับองค์การอื่นใด ซึ่งรวมถึงหน่วยงานของ รัฐบาลด้วย หรือต้องเพิ่มเงินลงทุนโดยอาศัยแหล่งเงินทุนภายนอกสหกรณ์ สหกรณ์จะต้องกระทำดังกล่าวภายใต้เงื่อนไขที่มั่นใจได้ ว่ามวลสมาชิกจะยังคง

ดำรงไว้ซึ่งอำนาจในการควบคุมสหกรณ์ตามแนวทางประชาธิปไตย และสหกรณ์ยังคงดำรงความเป็นอิสระ

หลักการที่ 5 การให้การศึกษอบรมและข่าวสาร

5th Principle : Education, Training and

Information.

สหกรณ์ยังให้การศึกษาและการฝึกอบรมแก่สมาชิก ผู้แทนสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งผู้จัดการและพนักงาน เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นสามารถมีส่วนร่วมพัฒนาสหกรณ์ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพึงให้ข่าวสารแก่สาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนและบรรดาผู้นำความคิดในเรื่องคุณลักษณะและคุณประโยชน์ของสหกรณ์

หลักการที่ 6 การร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์

6th Principle : Co-operation Among Co-operatives

สหกรณ์จะสามารถให้บริการแก่สมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ขบวนการสหกรณ์ได้ โดยการร่วมมือกันในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ

หลักการที่ 7 ความห่วงใยต่อชุมชน

7th Principle : Concern of Community

สหกรณ์พึงดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญยั่งยืน ตามนโยบายที่มวลสมาชิกเห็นชอบ

ประเภทของสหกรณ์ในประเทศไทย

ประเทศไทยมีสหกรณ์แบ่งเป็น 2 ภาค จำนวน 6 ประเภท คือ

1. สหกรณ์ภาคการเกษตร (Agricultural Co-Operative Group) แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Co-Operatives)

1.2 สหกรณ์ประมง (Fisheries Co-Operatives)

1.3 สหกรณ์นิคม (Land Settlement Co-Operatives)

2. สหกรณ์นอกภาคการเกษตร (Non Agricultural Co-Operative) แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 สหกรณ์ออมทรัพย์ (Thrifland Credit Co-Operatives)

2.2 สหกรณ์ร้านค้า (Consumer Co-Operatives)

2.3 สหกรณ์บริการ (Service Co-Operatives)

1. สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Co-operative)

เป็นสหกรณ์ที่มีสมาชิกประกอบด้วยเกษตรกร ในปัจจุบันมีสหกรณ์ที่ทำธุรกิจเกี่ยวข้องกับการเกษตร หลายลักษณะและหลายระดับ

เมื่อพิจารณาตามลักษณะและวัตถุประสงค์ ได้แก่

1.1 สหกรณ์การเกษตรทั่วไปที่ดำเนินการธุรกิจหลายอย่างในรูปสหกรณ์เอนกประสงค์และสหกรณ์การเกษตรรูปพิเศษที่ดำเนินการธุรกิจเฉพาะอย่าง เช่น สหกรณ์นิคม สหกรณ์การเช่าที่ดิน สหกรณ์ประมง สหกรณ์ผู้เลี้ยงโคนม เป็นต้น

นอกจากการทำธุรกิจด้านการให้สินเชื่อแล้วสหกรณ์การเกษตรยังดำเนินการด้านการซื้อ ด้านการขาย และด้านการส่งเสริมการศึกษาอบรมทางด้านสหกรณ์ ถ้าสหกรณ์ใดดำเนินการครบถ้วนก็จะเป็นสหกรณ์เอนกประสงค์

1.2 สหกรณ์ประมงจัดเป็นสหกรณ์การเกษตรประเภทหนึ่งที่มีสมาชิกประกอบไปด้วยผู้ประกอบการอาชีพประมง ทั้งประมงน้ำจืดและประมงทะเล ดำเนินธุรกิจในการให้สินเชื่อการตลาดผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ และจัดหาวัสดุอุปกรณ์การประมง

1.3 สหกรณ์นิคมดำเนินการธุรกิจช่วยเหลือเกษตรกรที่ไม่มีที่ดิน หรือมีที่ดินแต่ไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ รวมทั้งการดำเนินธุรกิจอีก เฉกเช่นเดียวกับสหกรณ์การเกษตรทั่วไปด้วย เช่น สหกรณ์นิคมกสิกรรมหุบกระพง สหกรณ์นิคมประมงพันท้ายนรสิงห์

2. สหกรณ์ประเภทอื่นที่มีใช้สหกรณ์การเกษตร (Non Agricultural Co-Operatives) เป็นสหกรณ์ที่มีสมาชิกอาชีพอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่ และสหกรณ์จะดำเนินธุรกิจเฉพาะอย่าง ตัวอย่างเช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ของข้าราชการและเอกชน สหกรณ์เครดิตยูเนียนของชุมชนสหกรณ์ สหกรณ์ร้านค้าในเมืองต่างๆ และสหกรณ์บริการขนส่ง

(สหกรณ์แท็กซี่) เป็นต้น สหกรณ์เหล่านี้แบ่งเป็นประเภทสหกรณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน คือ

2.1 สหกรณ์ออมทรัพย์และสหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นสถาบันการเงินของกลุ่มบุคคลที่คุ้นเคย และรวมตัวกันจัดตั้งเป็นธุรกิจสหกรณ์รับฝากเงิน และให้กู้ยืมเงินแก่สมาชิก เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ของกลุ่มที่ทำงานในที่เดียวกัน หรือมีถิ่นฐานอยู่ใกล้เคียงกัน ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย สหกรณ์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีนิสัยการออมทรัพย์ และสามารถกู้ยืมได้เมื่อมีความจำเป็น โดยที่สหกรณ์ เครดิตยูเนียนได้พัฒนา

มาจากกลุ่มเครดิตยูเนียน เมื่อมีกิจกรรมก้าวหน้าและมีฐานะมั่นคงก็สามารถขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์เครดิตยูเนียน

- 1) ส่งเสริมให้สมาชิกออมทรัพย์จาก รายได้
- 2) รับฝากเงินจากสมาชิก
- 3) ให้สมาชิกกู้ยืมเงินตามความจำเป็น

หรือให้สหกรณ์อื่นกู้ยืม

4) ส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักดำเนินงานของสหกรณ์ด้วยตนเองตามหลักการสหกรณ์และหลักประชาธิปไตย

5) ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพของสมาชิก บุคคลครอบครัวและสังคมโดยทั่วไป

6) จัดให้มีสวัสดิการแก่สมาชิกและครอบครัว

7) คุ้มครองการออมทรัพย์และคุ้มครองเงินกู้ของสมาชิก

8) ให้ความร่วมมือกับทางราชการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ชุมชุมสหกรณ์อื่น ๆ และเครดิตยูเนียนทั้งในและนอกประเทศ เพื่อส่งเสริมกิจการสหกรณ์

9) ถือกรรมสิทธิ์หรือครอบครองทรัพย์สินก่อสร้าง ซื้อ แลกเปลี่ยน โอนหรือรับโอน เช่าหรือให้เช่า เช่าซื้อหรือให้เช่าซื้อ จ้างหรือรับจ้าง จ้างนำหรือรับจ้างนำ ขายหรือจำหน่ายซึ่งสินทรัพย์

สำหรับสหกรณ์ออมทรัพย์ไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มออมทรัพย์มาก่อน เมื่อมีสมาชิกมากกว่า 100 คน และมีขนาดธุรกิจมากพอสามารถจัดจ้างเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อปฏิบัติงานก็สามารถจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ออมทรัพย์ได้

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์

- 1) ส่งเสริมให้สมาชิกมีการออมทรัพย์
- 2) รับฝากเงินจากสมาชิก
- 3) ให้เงินกู้แก่สมาชิกตามความจำเป็น
- 4) จัดบริการอย่างอื่นที่เป็นประโยชน์

แก่สมาชิก

2.2 สหกรณ์ร้านค้า (Cooperative Stores) หรือสหกรณ์ผู้บริโภค (Consumer Cooperatives) เป็นร้านค้าที่ผู้บริโภครวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อจำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคแก่สมาชิกและบุคคลทั่วไป โดยการบริหารเป็นไปตามหลักและกฎหมายสหกรณ์ ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมือง สถาบันการศึกษา หรือองค์กรอื่น ๆ

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์ร้านค้า

1) จัดหาสินค้าและบริการมาจำหน่ายตามความต้องการของสมาชิก

2) ส่งเสริมให้ความรู้ทางธุรกิจการค้าและสหกรณ์แก่สมาชิก

3) จำหน่ายผลผลิตของสมาชิก

4) ร่วมมือกับสหกรณ์และสถาบันอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

สหกรณ์ร้านค้าโดยทั่วไปมี 3 รูปแบบ คือ

1) แบ่งตามขนาดของธุรกิจประเภทและชนิดของสินค้า ได้แก่ สหกรณ์ร้านค้า (Co-operative Shop) ร้านสหกรณ์แบบซูเปอร์มาร์เก็ต (Cooperative Supermarket) มีสินค้าหลายประเภททั้งอาหารเครื่องดื่มกว่า 2,400 รายการและเป็นสินค้าประเภทอาหารมากกว่าร้อยละ 50 ของรายการทั้งหมดร้านสหกรณ์แบบสรรพสินค้า (Cooperative Department Store) ร้านสหกรณ์ประเภทนี้มีชนิดของสินค้ามากกว่า 10,000 รายการ โดยเป็นสินค้าประเภทอาหารร้อยละ 25

2) แบ่งตามลักษณะของสมาชิกเป็นร้านสหกรณ์แบบปิด โดยมีสมาชิกส่วนใหญ่หรือทั้งหมดเป็นบุคคลที่ทำงานในหน่วยงานหรือองค์กรนั้น ๆ สถานที่ตั้งอยู่ในหน่วยงานหรือองค์กรใด

องค์กรหนึ่ง เช่น สหกรณ์ร้านค้ามหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ ร้านค้าสหกรณ์กระทรวงกลาโหม เป็นต้น สำหรับสหกรณ์แบบเปิด เช่น สหกรณ์พระนครเป็นต้น

3) สหกรณ์ร้านค้าแบบมีสาขาและไม่มีสาขา ร้านสหกรณ์ที่มีสาขาเป็นสหกรณ์ร้านค้าที่มีขนาดใหญ่แยกสาขาอยู่ในเขตต่างๆ ของชุมชนหรือเกิดจากการรวมตัวของร้านสหกรณ์เล็กในเขตต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่นสหกรณ์กรุงเทพ จำกัด มี 5 สาขา ร้านสหกรณ์พระนครมี 9 สาขา เป็นต้น สำหรับ

สหกรณ์ที่มีสาขาเป็นสาขาขนาดเล็กขายสินค้าให้แก่สมาชิกในท้องถิ่นมีศักยภาพในการแข่งขันน้อย

2.3 สหกรณ์บริการ (Service Cooperatives) เป็นสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพต่างๆ โดยสมาชิกซึ่งเป็นผู้ประกอบอาชีพอย่างเดียวกัน หรือคล้ายคลึงกันร่วมมือเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ ตัวอย่างเช่น สหกรณ์ร่มหัตถกรรมบ่อสร้าง จำกัด จังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์รถแท็กซี่ สหกรณ์เคหะ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ทั่วไปของสหกรณ์บริการ

- 1) ประกอบธุรกิจด้านบริการ
- 2) จัดหาอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ และการครองชีพมาจำหน่ายแก่สมาชิก
- 3) รับฝากเงินและให้กู้เงินแก่สมาชิก
- 4) ส่งเสริมสวัสดิการแก่สมาชิกและครอบครัวทั้งให้ความช่วยเหลือสมาชิกในด้านต่างๆ เช่น กฎหมาย อาชีพ
- 5) ร่วมมือกันส่วนราชการและสถาบันต่างๆ เพื่อส่งเสริมกิจการของสหกรณ์

วัตถุประสงค์เฉพาะของสหกรณ์บริการ กำหนดตามข้อตกลงของสมาชิกในแต่ละชนิดของ

สหกรณ์บริการ ตัวอย่างเช่น สหกรณ์การเคหะ มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาที่ดินโดยวิธีเช่าซื้อ แลกเปลี่ยน เช่าถือครองที่ดินและวิธีอื่นๆ เพื่อมาแบ่งปันกันในหมู่สมาชิก เป็นต้น

ระดับของสหกรณ์

พิจารณาตามระเบียบสหกรณ์ระดับของ

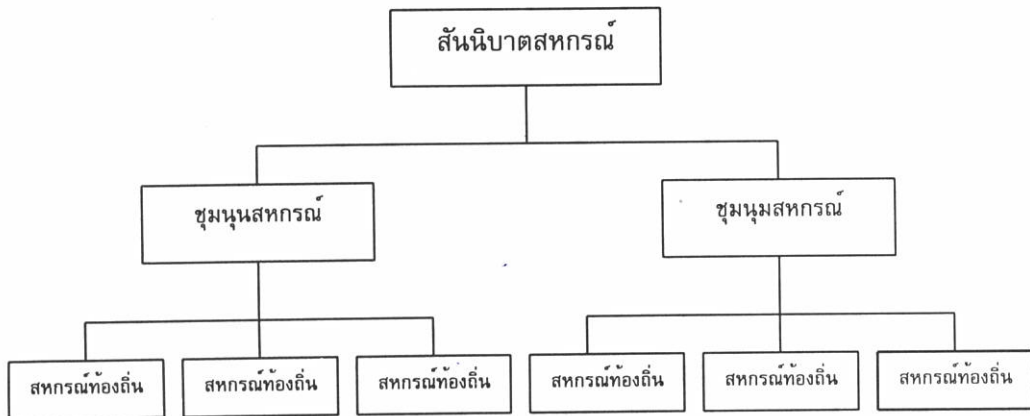
สหกรณ์จะแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1) สหกรณ์ขั้นปฐมหรือสหกรณ์ท้องถิ่น เป็นสหกรณ์ที่มีเขตดำเนินงานครอบคลุมหนึ่งอำเภอ

2) สหกรณ์ขั้นมัธยมหรือชุมนุมสหกรณ์จังหวัด เป็นชุมนุมสหกรณ์ที่ตั้งขึ้นโดยการรวมตัวกันของสหกรณ์ขั้นปฐมอย่างน้อย 3 สหกรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกิจการของสหกรณ์ที่เป็นสมาชิกในด้านต่างๆ เช่น ด้านการเงิน ธุรกิจการขาย การซื้อ การแปรรูป เป็นต้น

3) สหกรณ์ขั้นยอดหรือชุมชนสหกรณ์ระดับชาติเป็นองค์การ สหกรณ์ขนาดใหญ่ที่สำคัญซึ่งทำหน้าที่ทางด้านการให้ความช่วยเหลือส่งเสริมสหกรณ์ทั้งหมด ในส่วนที่เป็นธุรกิจหลัก และกำหนดนโยบายพัฒนาสหกรณ์รวมทั้งการร่วมทางวิชาการและอื่นๆ กับ

สหกรณ์ในต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

ภาพที่ 2 โครงสร้างของระบบสหกรณ์ในประเทศไทย

ประเภทสหกรณ์	จำนวนสหกรณ์ (สหกรณ์)	จำนวนสมาชิก (คน/ครอบครัว)
1. สหกรณ์ทั่วประเทศ	5,610	8,086,263
2. สหกรณ์ภาคการเกษตร	3,546	4,950,734
2.1 สหกรณ์การเกษตร	3,376	4,789,493
2.2 สหกรณ์ประมง	76	13,859
2.3 สหกรณ์นิคม	100	147,382
3. สหกรณ์นอกภาคการเกษตร	2,064	3,135,529
3.1 สหกรณ์ออมทรัพย์	1,295	2,169,819
3.2 สหกรณ์ร้านค้า	369	819,021
3.3 สหกรณ์บริการ	460	146,569

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์ ณ วันที่ 1 มกราคม 2543

บทบาทของสหกรณ์ในการพัฒนาธุรกิจกลุ่มแม่บ้าน
สังคมไทยไม่ว่าจะเป็นสังคมชนบทหรือสังคมเมือง
แม่บ้านเป็นผู้มีบทบาทอันสำคัญตลอดมา แม้ในทาง
ปฏิบัติจะถูกกำหนดให้เป็นผู้ตาม แต่ก็มีอิทธิพล
อันสำคัญอยู่ในทุกกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นบทบาทใน
ครอบครัวในไร่นา หรือในชุมชน ดังจะเห็นได้ว่า
ในสังคมไทย ยกย่องและให้ความสำคัญต่อบทบาทของ

กลุ่มแม่บ้านและธุรกิจกลุ่มแม่บ้านทั้งที่เป็นสหกรณ์และ
มิใช่เป็นสหกรณ์ได้พิสูจน์อย่างชัดเจนว่าเป็นกลุ่มที่มีพลัง
มีศักยภาพในการ ทำให้ชุมชนและสังคมเข้มแข็ง
กลุ่มแม่บ้านเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาครอบครัว
ชุมชน และสหกรณ์ กิจกรรมในการเสริมสร้างสมรรถนะ
ของกลุ่มแม่บ้าน สหกรณ์ดำเนินมามี 2 ลักษณะที่สำคัญ
คือ

1. กิจกรรมในการฝึกอบรมและให้ความรู้ ได้แก่ การส่งเสริมให้มีความรู้ในสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างนักธุรกิจ เช่น การเรียนรู้การทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครัวเรือน การสุศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัยพื้นฐานของครอบครัว การเก็บรักษาและการประกอบอาหาร ตลอดจนความรู้ทางสหกรณ์ การรวมกลุ่มออมทรัพย์ การรวมกลุ่มกันทำธุรกิจขนาดย่อม เป็นต้น กิจกรรมด้านนี้สหกรณ์มุ่งเน้นให้สมาชิกเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. กิจกรรมในการส่งเสริมอาชีพ ได้แก่ การฝึกอบรมเพื่อพัฒนทักษะในการผลิตงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น จักสาน ทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น กิจกรรมด้านนี้ มุ่งเน้นให้เกิดการประกอบอาชีพเสริมรายได้ของครอบครัวและพัฒนาเป็นธุรกิจขนาดย่อมในอนาคต ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มแม่บ้านในรูปของสหกรณ์มีถึง 922 กลุ่ม มีสมาชิก 30,512 คน (รายงานของกรมส่งเสริมสหกรณ์) กลุ่มแม่บ้านเหล่านี้มีการดำเนิน

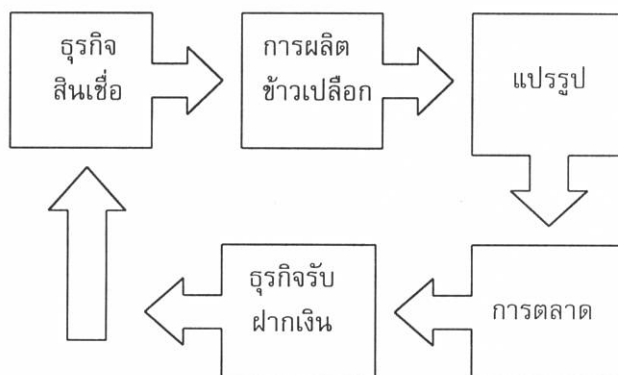
กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลดีทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนต่างๆ

บทบาทของสหกรณ์ในการสร้างตลาดกลางผลิตผลเกษตร
ปัญหาราคาพืชผลทางเกษตรตกต่ำอันเนื่องมาจากเกษตรกรต้องเร่งเก็บเกี่ยวและส่งผลผลิตจำหน่าย

ในตลาดพร้อมๆ กัน ทำให้ปริมาณสินค้ามีมากเกินไป ความต้องการของผู้บริโภค จึงเกิดการแข่งขันกันทางด้านราคา อย่างเช่น กรณีราคาข้าวตกต่ำในช่วงต้นฤดูการเก็บเกี่ยว ซึ่งมีสาเหตุจากการที่เกษตรกรไม่มีข้อมูล สำหรับเก็บข้าวเปลือกไว้รอราคาให้สูงขึ้น จึงจำเป็นต้องรีบขาย เพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าว สหกรณ์จึงสร้างตลาดกลางผลิตผลการเกษตรประจำตำบลของสหกรณ์ ซึ่งอำนวยความสะดวกให้บริการแก่สมาชิก ในการเก็บผลผลิต ลานค้า ลานข้าวเปลือก เครื่องชั่งตวงวัดตรวจสอบคุณภาพ เป็นการให้บริการที่อำนวยความสะดวกให้กับสมาชิก สหกรณ์และเกษตรกรทั่วไป นอกจากนั้นสหกรณ์ยังเป็นแหล่งกลางในการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร และพยายามบริหารจัดการเพื่อให้เกษตรกรขายพืชผลได้ในราคาที่สูงขึ้นลดค่าใช้จ่ายในการซื้อขาย ทั้งของผู้ขาย และผู้ซื้อ

บทบาทในการเชื่อมโยงสินค้าการผลิต และการบริหารตลาดข้าวของสหกรณ์

เป็นวิธีการที่สหกรณ์ให้บริการสินเชื่อ เพื่อการผลิตกับสมาชิกไปทำการผลิตข้าวและสหกรณ์สามารถนำผลผลิตของสมาชิกมาจัดการด้านการตลาด เพื่อลดความเดือดร้อนเนื่องจากราคาข้าวเปลือกตกต่ำ จึงมีการเชื่อมโยงสินค้าการผลิตและการตลาดให้อยู่ ขบวนการจัดการของสหกรณ์แบบครบวงจร

บทบาทของสหกรณ์เคหะในการพัฒนา ที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด

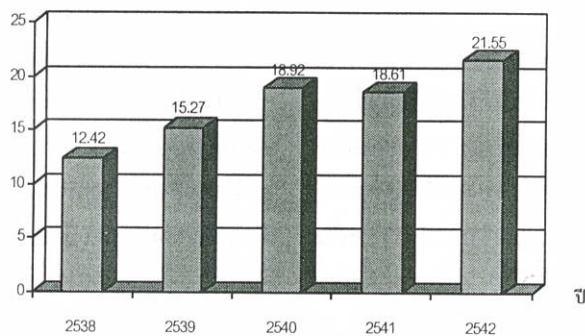
สหกรณ์เคหะมีบทบาทในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในชุมชนแออัด ซึ่งเป็น

คนจนในชุมชนเมืองมีปัญหาที่สำคัญคือที่อยู่อาศัย ดังนั้น วิธีการของสหกรณ์จึงช่วยสร้างความมั่นคงในการอยู่อาศัย ชุมชนที่ถูกไล่รื้อเวณคินตลอดจนชุมชนที่อาศัยอยู่ใต้สะพานบุกรุกริมคลอง โดยมีชุมชนเป็นจำนวนมากที่มีปัญหาดังกล่าวและหาทางออกด้วยการสร้างปัญหาในรูปแบบต่างๆ กัน เช่น หาที่อยู่โดยบุกรุกที่ดินเอกชนหรือที่ดินของรัฐหรือรอความช่วยเหลือจากรัฐโดยการเคหะแห่งชาติจัดโครงการที่อยู่อาศัยให้เช่าซื้อ เป็นต้น ในบางชุมชนได้มีการรวมตัวในหลักการของสหกรณ์เป็นกลุ่มออมทรัพย์

เก็บออมเงินเมื่อสะสมเงินได้จำนวนหนึ่งก็กู้ยืมเงินจากกองทุนเพื่อแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย และกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์เหล่านี้ได้พัฒนาเป็นรูปแบบของสหกรณ์อย่างเป็นทางการอันนำไปสู่การพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งขึ้นและจัดการปัญหาต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ ของชุมชนต่อไป

ผลการดำเนินงานในช่วงวิกฤติธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ (2538-2542) ในขณะที่ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ขนาดใหญ่และขนาดเล็กต่างต้องล้มเลิกกิจการอันเนื่องจากวิกฤตินี้ของ ภาคเอกชนบางรายก็ต้องประณอมผ่อนหนี้ฟื้นฟู แต่การดำเนินงานของเคหะอยู่รอดปลอดภัยจากการล้มละลาย ดังตารางรายงานสถิติของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

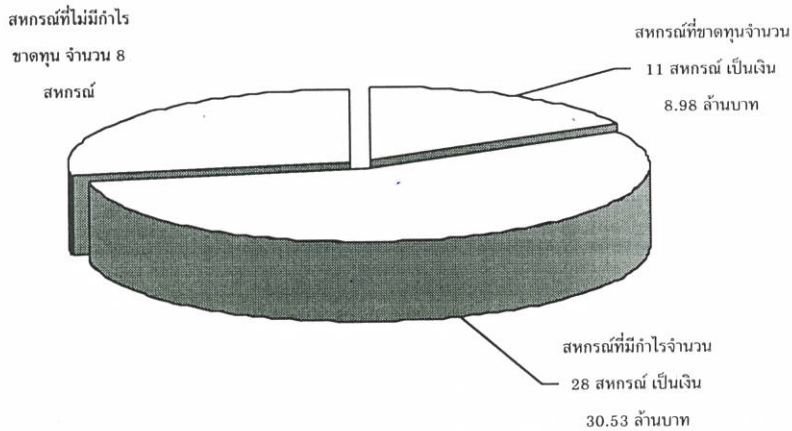
กำไรสุทธิของสหกรณ์เคหะในรอบ 5 ปี (2538-2542)

ผลการดำเนินงานของสหกรณ์เคหะในภาพรวมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ สหกรณ์ที่มีผลการดำเนินงานเท่าทุน (ไม่มีกำไรและขาดทุน) จำนวน 8 สหกรณ์ เพิ่มจากปี 2541 จำนวน 1 สหกรณ์ กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มสหกรณ์เคหะที่มีกำไรมีจำนวน 28 สหกรณ์ ปีสหกรณ์มีกำไรเพิ่มขึ้นมาตลอดปีตั้งแต่ปี 2538 ถึง 2542 และเพิ่มขึ้นจากปี 2541 ถึงร้อยละ 40 ในขณะที่มีกำไรในรูปของตัวเงิน 30.53 ล้านบาท

คิดเป็นร้อยละ 24.61 และสหกรณ์เคหะกลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่ขาดทุนมีจำนวน 11 สหกรณ์ แต่ไม่ได้ล้มเลิกกิจการขาดทุนเป็นเงิน 8.98 ล้านบาท ซึ่งเพิ่มจากปี 2541 จำนวน 3.09 ล้านบาท เพื่อพิจารณาภาพรวมของสหกรณ์เคหะ ยังมีกำไรสุทธิที่เพิ่มขึ้น จำนวน 21.55 ล้านบาทในอัตราร้อยละ 15.80

ผลการดำเนินสหกรณ์เคหะ ประจำปี 2542

บทบาทของสหกรณ์ในความหวังฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ

ในความหวังการฟื้นตัวของเศรษฐกิจประเทศไทย คงจะต้องอาศัยเครื่องมือทางด้านการคลังและการเงินของ เศรษฐกิจ มหาภาคอย่างเดียวยังไม่ได้ จากผลการ ดำเนินงานของธุรกิจ ชุมชนที่เป็น

สหกรณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นับได้ว่าความร่วมมือร่วมใจกันรวมกับภูมิปัญญาของ ชาวบ้านในชุมชนเมือง และหมู่บ้านชนบทส่งเสริม ให้เกิดการพึ่งตนเองโดยวิธีการของธุรกิจสหกรณ์ จะไม่เพียงแต่พอมีพอกินพอเพียงในระยะ เริ่มต้น สร้างเนื้อสร้างตัวและฟื้นตัวเท่านั้น แต่จะอยู่ดีมีสุข ในระยะต่อไปอีกด้วยดัง กระแสพระราชดำรัส

ตอนที่พระราชนิพนธ์นำสหกรณ์ทั่วประเทศ ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2524 “การใช้วิธีการของสหกรณ์นี้ดีที่สุดแล้ว เพราะว่าเมื่อผู้ ปฏิบัติงานในด้านเกษตรก็จะได้รับประโยชน์ทั่วถึง ทุกคนคือ ไม่ได้แบ่งเป็นนายจ้างกับลูกจ้างไม่ได้ แบ่งเป็น พวกที่เป็นนายแล้วก็พวกที่เป็นบ่าว ทุกคนเป็นนาย ของตัวเอง แต่เมื่อทุกคนเป็นนาย ของตัวเองก็ต้อง ร่วมมือกัน มิฉะนั้นก็ไม่มีวินัย ไม่มีการเบียดเบียนก็จะกลายเป็น สิ่งที่ไม่ดี เพราะว่า ต้องมีการเบียดเบียนกันถ้าทุกคน ร่วมมือกันดี ก็เชื่อว่าจะได้รับความสุข ความมั่นคงได้” ♦♦

บรรณานุกรม

- 50 ปี การครองราชย์พัฒนาชาติพัฒนาสหกรณ์ กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2539
- เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม “บทบาทของภาคเอกชนกับทิศทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8” Aphelt Journal 11 พ.ย. 2537
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บรรณานุกรม วิวัฒนาการทุนนิยมไทย กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ กลุ่มเศรษฐกิจศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2532
- ประดิษฐ์ มัชฌิมา สังคมวิทยาชนบทและการสหกรณ์ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2532
- วินัย อางคงหาญ การจัดการสหกรณ์ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2530
- ส่งเสริมสหกรณ์กับการพัฒนางานสหกรณ์, กรม กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2540